

«Լուսակն» հրատարակչությունը օրերս լույս է ընծայել վաստակաշատ պատմաբան Երվանդ Փամբուկյանի «**Հ 3 ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԾԱԾԿԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ԲԱՌԱՐԱՆ. անձնանուններ, տեղանուններ, թուանշանային ծածկագրեր**» ուշագրավ աշխատությունը, որը միաժամանակ «**ՎԷՄ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐԻ**» հինգերորդ հատորն է: Այն ներառում է ՀՅԴ հեղափոխական գործունեության առաջին քառասնամյակի ընթացքում ծածկագրված՝ անհատ գործիչների **անձնանունների**, նրանց գործունեության վայրերի՝ Հայաստանի ու հարակից երկրների **տեղանունների**, ինչպես նաև գաղտնի նամակագրության մեջ օգտագործվող **թվանշանային ծածկագրերի** աղյուսակները: Սա մի եզակի աշխատություն է, որն իր արտաքուստ ոչ մեծ ծավալների մեջ իրականում հսկայական տեղեկատվություն է պարունակում 19–րդ դարի վերջերի ու 20–րդ դարի առաջին տասնամյակների հայ ազատամարտի ու Հայաստանի առաջին հանրապետության պատմության վերաբերյալ: Նրա յուրաքանչյուր տողում առկա անհատ գործիչների կամ տեղանունների ծածկագրված անվանումները բացահայտելու եւ ընթերցողի դատին ներկայացվող աղյուսակները կազմելու համար հեղինակից հսկայական ջանքեր ու բազում տասնամյակներ են պահանջվել: Հիմք ընդունելով ՀՅԴ Կենտրոնական արխիվում պահվող վավերագրերը, Երվանդ Փամբուկյանն անցել է այդ մեծ տառապանքի միջով եւ այսօր ընթերցողի սեղանին է դրել մի արժեքավոր աշխատություն, որն անկասկած ունենալու է բազում վերահրատարակություններ, որովհետեւ մեկ անհատի համար ուղղակի անհնար է ընթերցել ՀՅԴ պատմության բոլոր վավերագրերը ու բացահայտել նրանցում առկա բոլոր ծածկագրված անվանումները:

«Վէմ» համահայկական հանդեսի խմբագրակազմի եւ այս վաղուց սպասվող աշխատությունն իրենց հետագա գիտական պրպտումների համար անհրաժեշտ **սեղանի գիրք** համարող բոլոր պատմաբանների անունից ջերմորեն շնորհավորում ենք մեր ավագ գործընկերոջը եւ նրան ցանկանում առողջություն ու ստեղծագործական նոր նվաճումներ: Երվանդ Փամբուկյանի այս եզակի եւ խիստ արժեքավոր գրքի մասին նախնական պատկերացում կազմելու համար ներկայացնում ենք «**Մեր ծածկանունները**» առաջաբանը եւ «**Մեր ծածկանուններու կազմութեան մասին**» ներածական խոսքը:

«Վէմ» հանդեսի խմբագրություն

ՄԵՐ ԾԱԾԿԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

Ընթերցողի դատին ներկայացուող «Յ. Յ. Դաշնակցութեան ծածկանուններու բառարան»ը բռնապետական վարչակարգերի դէմ պայքարի ընթացքում՝ 1890 թուականից մինչեւ 1930-ականները, դաշնակցական գործիչների կողմից խորհրդապահական նպատակներով ծածկագրուած **անուն-ազգանունների**, ինչպէս նաեւ նրանց գործունէութեան վայրերի անուանումների՝ **տեղանունների** առաջին համահաւաք ժողովածուն է, որը կազմել է վաստակաշատ պատմաբան **Երուանդ Փամպուլեանը**: Երկարատեւ գիտական պրպտումների շնորհիւ ստեղծուած այս ինքնատիպ աշխատութիւնը սկզբունքօրէն տարբերում է հայ իրականութեան մէջ մինչ օրս հրատարակուած ծածկանունների բառարաններից, քանի որ դրա ձեւաւորման մեթոդաբանութեան հիմքում հետազօտութեան առարկայի՝ «Յ. Յ. Դաշնակցութիւն» յեղափոխական ու սոցիալիստական կուսակցութեան՝ գործունէութեան առանձնայատկութիւնների հաշուառումն է: Ինչպէս յայտնի է, ծածկանունների բառարանները մեզանում ստեղծուել են տարբեր ոլորտներում, հիմնականում տպագիր մամուլում հանդէս եկած հայ հեղինակների ինքնութիւնը բացայայտելու համար, ուստիեւ դրանց շարադրանքն ուղեկցուել է այդ հեղինակների մասին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններով, ինչի նպատակն առաջին հերթին տուեալ անձի գրական ու լրագրողական վաստակի համառօտ ներկայացումն էր:

Ներկայ բառարանի խնդիրը **Յ.Յ.Դ. յեղափոխական գործունէութեան** ընթացքում որոշակի ծածկանուններով հանդէս եկած դաշնակցական գործիչների ինքնութիւնն ու նրանց ծածկագրած գործունէութեան վայրերը բացայայտելն է: Անշուշտ, հայ մամուլի էջերում հանդէս եկած դաշնակցականներից շատերն ունեցել են իրենց գրական կեղծանունները, որոնք երբեմն համընկել են քաղաքական գործունէութեան ժամանակ ձեռք բերած ծածկանունների հետ: Սակայն դրանք դաշնակցական գործիչների իրական, այսինքն՝ յեղափոխական ծածկանունների չնչին մասն են միայն կազմում:

Դաշնակցականների՝ միմեանց հետ ծածկանուններով յարաբերուելու գործելակերպը նրանց յեղափոխական գործունէութեան գաղտնիութեան ապահովման միջոցն էր, որը ժամանակին լայնօրէն կիրառում էր տարբեր բռնապետական երկրներում եւ մանաւանդ Օսմանեան կայսրութեան մէջ ու ցարական Ռուսաստանում գործող կուսակցութիւնների կողմից: Դա անհրաժեշտ էր ոչ թէ տպագիր հրատարակութիւններում ազատօրէն հանդէս գալու, այլ առաջին հերթին տուեալ դարաշրջանի կապի ու հաղորդակցութեան ամենատարածուած միջոցի՝ **նամակագրութեան** ճանապարհով յարաբերուելու գործնական նպատակի համար: Կապի այս եղանակից ամէնից շատ օգտուած ականաւոր դաշնակցական գործիչ Ստեփան Զօրեանի՝ Պարսկաստանում ձեռք բերած «Ռոստոմ» ծածկանունը, որն Իրանի առասպելական հերո-

սի անուան նմանակումն էր, հետագայում այնքան սերտորէն միաձուլուեց նրա ինքնութեանը, որ մինչ օրս նա հէնց այդ անունով է յայտնի մեր հանրութեանը: Տարիներ անց նոյնը տեղի ունեցաւ Յ.Յ.Դ. մէկ այլ ականաւոր գործչի՝ Արամ Մանուկեանի հետ. եթէ այսօր Սարգիս Յովհաննիսեան անուն-ազգանուամբ փորձենք փնտռել քաղաքամայր Երեւանը գարդարող նրա յու- շարձանները, ապա ոչ մի արդիւնքի չենք հասնի: Այնքան մեծ է եղել այս վառ անհատականութիւնների ներդրումը հայ ազատամարտի պատմութեան մէջ եւ հայոց պետականութեան վերականգնման գործում, որ նրանք այդպէս էլ մնացել են **Ռոստոմ** եւ **Արամ**: Այս իրողութիւնը ստիպել է հեղինակին բառարանը կազմելու ընթացքում երբեմն յատուկ նշանով (*) առանձնացնել այն ծածկանունները, որոնք կարծես թէ ձուլուել են նման անհատների անուններին՝ փաստօրէն դուրս մղելով նրանց ծննդեան անունները:

Այս եւ բազմաթիւ այլ պատճառներով տարիներ շարունակ մեզանում սուր կերպով զգացուում էր հայ ազատամարտի հիմնական բեռն իր ուսերին կրած Յ. Յ. Դաշնակցութեան յեղափոխական պայքարի ընթացքում կուտակուած ծածկանունների առանձին բառարանի ստեղծման կարիքը: Աւելին՝ առանձին հետազօտողների կողմից արդէն հաւաքուել էին նման ծածկանունների որոշակի ցանկեր: Բայց չնայած նրանց համեստ պրպտումներին եւ անգամ Երուանդ Փամպուքեանի նման առասպելական աշխատասիրութիւն ունեցող պատմաբանի՝ բազում տարիների տքնաջան աշխատանքին, խոստովանենք, որ Աստուծոյ պարգեւած տարիների ընթացքում ուղղակի անհնար է ուսումնասիրել Յ. Յ. Դաշնակցութեան նման մեծ կուսակցութեան գործունէութեան առաջին քառասնամեակի բոլոր վաւերագրերը, որոնց զգալի մասի հեղինակները ստորագրել են իրենց կուսակցական ծածկանուններով, մանաւանդ՝ դաշնակցական ժողովների արձանագրութիւններում նշուած դրանց մասնակիցների ծածկագրուած անուն-ազգանունների ցանկերը: Սա մէկ մարդու գործ չէ, բայց կարելորն ու ամենադժուարը նման գործի սկիզբը դնելն է՝ գաղտնագործելով Յ.Յ.Դ. առանցքային դէմքերի եւ առաւել կարելոր իրադարձութիւնների մասնակիցների ծածկանունները: Երուանդ Փամպուքեանին դա լիովին յաջողուել է՝ երբեմն դաշնակցական գործիչների ծածկանունների կողքին տեղադրելով ժամանակի հայ իրականութեան այն քաղաքական դէմքերի կեղծանունները, որոնք այս կամ այն կերպ առնչութիւն են ունեցել կուսակցութեան հետ: Յ.Յ.Դ. պատմութեան բազմաթիւ վաւերագրերում **կրկնուող** ծածկանունների ու ծածկագրուած տեղանունների բառարանի հրապարակումը մեծապէս դիւրացնում է հետազօտողների յաջորդ սերնդի գործը: Ուստի ներկայ աշխատութիւնը բացում է հետագայ հետազօտական աշխատանքների այն լայնահուն ակօսը, որը թոյլ կը տայ յաջորդ սերունդներին ամբողջացնել այս չափազանց մեծ աշխատանք պահանջող գործը:

Յ.Յ.Դաշնակցութեան ծածկանունների բառարանը մեր առջեւ լուսարձակում է ժամանակի հայ քաղաքական ընտրանուն բնորոշ յեղափոխական գործելակերպի առանձնայատկութիւններն ու լեզուամտածողութեան

խորքային շերտերը, որում ազգային յիշողութիւնը զարմանալիօրէն համադրուել է տարածաշրջանային եւ անգամ համաշխարհային հնչողութիւն ունեցող քաղաքական իրադարձութիւնների ընկալման ու անհատ գործիչների բնաւորութեան, խառնուածքի, ֆիզիքական յատկանիշների բազում նրբութիւնների հաշուառման հետ: Դրանցում կարելի է գտնել հայ ազատամարտի պատմութեան մէջ դրսեւորուած հերոսականութեան վառ բնութագրումներ, որելէ անձի գործերն ու անցած ճանապարհը բացայայտող՝ ծածկանուն դարձած դիպուկ բնորոշումներ եւ անգամ որելէ անհատի անձնական թերութիւններն ընկերական նուրբ հումորով մեկնաբանող ածականներ:

Նոյն լեզուամտածողութիւնը թափանցել է նաեւ տեղանունների ծածկագրման գործընթացի մէջ, որը ներառել է Մեծ Զայքի գրեթէ ողջ տարածքը եւ միաժամանակ հարեւան երկրների այն բնակավայրերը, որոնք գործի բերումով յայտնուել էին դաշնակցականների ուշադրութեան կենտրոնում: Այստեղ առաջնագծում է յայտնուել տուեալ երկրամասի կամ բնակավայրի պատմութեան, տեղանքի, բնակլիմայական պայմանների եւ այդտեղ բնակուող մարդկանց զբաղմունքի հաշուառումը: Սակայն մեծ թիւ են կազմում նաեւ այն ծածկանունները, որոնք կապուած են տուեալ վայրի դաշնակցական կառոյցի գործունէութեան նպատակների եւ դրանց իրականացման ընթացքում ծագած դժուարութիւնների հետ: Ընդ որում, նման ծածկանունները ժամանակի ընթացքում երբեմն փոխուել են: Օրինակ՝ 1890-ական թուականներին դաշնակցական գործիչների կողմից իբրեւ **Եկեղեցի** ծածկագրուած Մոսկուա քաղաքը աւելի ուշ՝ բուլշեւիկների հետ դիմակայութեան ընթացքում դարձել է **Ջրէշ**, իսկ հայերի արեամբ ներկուած Կռուածաղիկ-Կ. Պոլիսը՝ **Վիշապ**՝ թերեւս նման ձեւով բնորոշելով մեր ժողովրդի ճակատագրում դրանց զոյգ տէրերի խաղացած բացասական դերակատարութիւնը: Ժամանակի ընթացքում՝ յեղափոխական պայքարի ծաւալմանը զուգընթաց, աւելացել է նաեւ նահատակուած դաշնակցական գործիչների անուններով ծածկագրուած բնակավայրերի թիւը: Այսպէս՝ Սերոբ Աղբիւրի նուիրական անունով նրա հայրենի Խլաթ-Ախլաթը կոչուել է **Աղբիւրի շրջանակ**, իսկ մէկ այլ դաշնակցական գործիչ՝ Մկրտիչ Սահակեանին (Աբրօ), իր ձնահիւսքի մէջ առած Սասունը դարձել է **Աբրոյի գերեզման**: Սրանով Զ.Յ.Դաշնակցութիւնը կրկնում էր հայոց պատմութեան մէջ մինչ այդ առնուազն երկու անգամ իրականացուած Մեծ Զայքի տարածքի սրբագործումը: Որովհետեւ հայոց հնագոյն առասպելներում ամրագրուած մեր **հեթանոս աստուածների**՝ Զայկի, Վահագնի ու Աստղիկի բնակութեան վայրերից միջնադարում Զայաստանեայց առաքելական եկեղեցու գաղափարաբանութեան ազդեցութեամբ Մեծ Զայքը դարձել էր Սբ. Բարդուղիմէոսի, Սբ. Դադիի, Գրիգոր Լուսաւորչի եւ, քրիստոնէական հաւատի այլ նահատակների ինքնազոհութեամբ նուիրագործուած տարածք:

Զ. Յ. Դաշնակցութեան եւ նրա հերոս նահատակների շնորհիւ Նոր ժամանակներում սկիզբ է առել երրորդ նուիրագործումը՝ հայ ազատամարտի հերոս նահատակների **սուրբ արեամբ**: Ուստի դեռեւս մինչեւ Մեծ եղեռնը Տա-

րօնում, Վասպուրականում եւ այլ երկրամասերում առաջ էին եկել **Յրայրի, Գեորգ Չաուլչի, Վազգէնի** եւ այլ հերոսների յիշատակն ամրագրող յիշողութեան վայրեր, իսկ ահա միջնադարի Սբ. Թադէի վանքը դարձել էր Մենաւոր՝ սպասելով իր տարածքով Արեւմտեան Հայաստան թափանցող ազատագրական պայքարի մունետիկներին:

Այսպիսով՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծածկանունների ներկայ բառարանը՝ որպէս դաշնակցական գործիչների անուն-ազգանունների եւ նրանց գործունէութեան վայրերի անուանումների առաջին համահաւաք ժողովածու, իր գիտա-ճանաչողական գործառոյթի իրականացման հետ միասին՝ սերունդների յիշողութեան մէջ ստեղծում է հայոց հնագոյն դիցաբանութեան մէջ ամրագրուած հեթանոս աստուածների, քրիստոնէական հաւատի համար նահատակուած առաջին առաքելների, եւ հայ ազատամարտի նուիրական դէմքերի արիւնով սրբագործուած **Մեծ Հայքի՝** հայոց յաւերժական հայրենիքը լինելու իրողութեան համաժամանակեայ (սինքրոնիկ) եւ տարժամանակեայ (դիաքրոնիկ) ընկալումների միասնութիւնը, ինչը **հայկական պահանջատիրութեան** արժէքային ու գաղափարական հիմքն է:

ԳԵՈՐԳ Ս. ԽՈՒԴԻՆԵԱՆ
Պատմագիտութեան դոկտոր
«Վէմ» հանդէսի խմբագիր

ԾԱԾԿԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ԲԱՌԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ծածկանուններու ներկայ բառարանի կազմութեան աշխատանքներուն ձեռնարկուած է շուրջ երկու տասնամեակ առաջ: Ան նախատեսուած չէր բնաւ հրատարակուելու համար: Հեղինակին համար ան պիտի ծառայէր իր խմբագրութեամբ լոյս տեսնող «Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութեան համար» շարքի հատորները ծանօթագրելու նպատակին: Ժամանակի ընթացքին հետզհետէ զարգանալով, բառարանը պիտի օգտագործուէր նոյնպէս արխիւային այլ աշխատասիրութիւններ ծանօթագրելու:

Եւ սակայն, շարք մը ընկերներ, որոնց կարգին նաեւ պատմաբան բարեկամներ, ծանօթացած ըլլալով համակարգիչի վրայ շարուած գործի առաջին օրինակներուն, ջերմ փափաք կը յայտնէին հատորի տեսքով հրատարակուած տեսնելու ծածկանուններու բառարանը:

Ահա այս պայմաններուն մէջ եւ ընդառաջելով ցոյց տրուած հետաքրքրութեան, կը ձեռնարկուի ներկայ բառարանի հրատարակութեան, կատարելէ ետք անշուշտ հարկ տեսնուած լրացումներն ու վերստուգումները: Ծածկանուններու ետին գտնուող անձնաւորութիւններու ինքնութեան ճշդումին մէջ կարելոր չափով մը օգտուած ենք ցարդ տպագրուած արխիւային նիւթերէ, ինչպէս, օրինակ, Սիմոն Վրացեանի խմբագրած եւ ծանօթագրած «Դիւան Հ. Յ. Դաշնակցութեան» երկհատորեակը: Օգտուած ենք նոյնպէս պարբերական մամուլի մէջ կամ առանձին հատորով լոյս տեսած յեղափոխական գործիչներու յուշագրական գրականութեան: Մեր գլխաւոր աղբիւրը, այսուհանդերձ, եղած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան կեդրոնական դիւանատան (Պոսթըն-Ուաթթաուն) փաստաթուղթերու ճոխ հաւաքածոն: Հոս գտնուող արխիւային նիւթերուն մէջ (տեղեկագիր, նամակ եւ այլն) կը հանդիպինք նոյնպէս այնպիսի փաստաթուղթերու, որոնք, գաղտնապահական նկատումով, շարադրուած են թուանշանային ծածկագրով: Այս վերջինի պարագային կարելոր է գտնել, ինչպէս կ'ըսէին, օգտագործուած ծածկագրի «բանալին», որպէսզի կարելի ըլլայ «բանալ» ծածկագիրը եւ իմանալ թէ խօսքը ինչ անձնաւորութեան կամ տեղավայրի մասին է: Հատորի վերջաւորութեան տուած ենք թուանշանային ծածկագրերու առաւել գործածուած մօտ 30 օրինակներ, որոնց միջոցաւ կարելի է որոշ գաղափար կազմել ծածկագրութեան այդ ձեւին մասին: Ինչ կը վերաբերի ընդհանրապէս ծածկագիրներու գործածութեան, պէտք է յստակացնել որ կը խօսինք Օսմանեան Թուրքիոյ եւ Ցարական Ռուսիոյ նման բռնատիրական կայսրութիւններու մասին, ուր անօրինական կը համարուէին յեղափոխական կուսակցութիւններն ու անոնց գործունէութիւնը եւ որ, պետական այլեւայլ արգելքներու կողքին, խիստ զրաքննութիւն հաստատուած էր հաղորդակցութեան միջոցներու եւ յատկապէս նամակագրութեան վրայ: Այնպէս որ, ինչ-

պէս յեղափոխական միւս կուսակցութիւնները, Յ. Յ. Դաշնակցութիւնը նաեւ կը գործէր ընդլայտակէայ, գաղտնիացման խստագոյն պայմաններու մէջ: Այսպէս է որ ծնունդ առած եւ զարգացած է ծածկագրութեան արուեստը իր այլազան դրսեւորումներով: Այս վերջիններէն մէկն է գաղտնագրութիւնը:

Գրեթէ ոչինչ պիտի հասկնանք Դաշնակցութեան երկու բիւրոներու – Արեւելեան՝ Թիֆլիս, Արեւմտեան՝ ժընեւ – եւ կազմակերպական միւս մարմիններու միջեւ փոխանակուած շարք մը նամակներէն, եթէ կանխաւ չգիտնանք թէ, օրինակի համար, «ուղարկեցէք տասն հատորը» կը նշանակէ «ուղարկեցէք 10,000 ֆրանք, կամ վարժուհին պրոպագանդիստն է, Սակարները ունի հայդուկներու խումբի իմաստ, Աղօթագիրքը՝ շրջաբերականի, «այսինչ (անուն) ընկերը թորախտ եղաւ»՝ հաւասար է արքորուեցաւ-ի, «հիւանդանոց մտաւ»-ը՝ բանտարկուեցաւ, Վատիկանը՝ Երլտըզն է, Պապը՝ սուլթանը, Նժոյգը՝ Ապտիւլ Յամիտ Բ., Ստամբուլեան գործածուած է Պոլսոյ հայոց պատրիարքին համար, աւագ կարտինալը՝ Թուրքիոյ մեծ վեզիրն է, եւ այսպէս շարունակաբար: Գաղտնիացման այդ տարիներուն դաւադրական բնոյթի իւրաքանչիւր ձեռնարկի առիթով, Յ.Յ.Դ. Բիւրոն կը կազմէր ու համապատասխան մարմինն կ'ուղարկէր քանի մը տասնեակ, երբեմն աւելի, բառերէ կազմուած գաղտնի «բառարան» մը, որպէսզի անոր բառամթերքը օգտագործուէր իրենց գրագրութեան մէջ:

ԳԱԳՏՆԻ ԲԱՌԱՐԱՆ

- 1) Պապ – Նժոյգ – Սուլթան
- 2) Կարտինալ – Մինիստր
- 3) Վիճակաւոր – Առաջնորդ, վալի
- 4) Պապի աթոռանիստը – Կ. Պոլիս, Լիս
- 5) Վատիկան – Երլտըզ
- 6) Անուանակոչութիւն – Տեոտրական գործ
- 7) Նիւթ – իւղ
- 8) Նուս – ուսմբ
- 9) Լիս – Կ. Պոլիս
- 10) Տեմէն – Տեոտրական մարմին
- 11) Աղօթագիրք – Շրջաբերական
- 12) ա { George Alexandre – Ժորժ Ալեքսանդր
Frederic
- 13) Փարիզի ինամի – Թէրագր-ի խումբ
- 14) Փարիզի փոքրիկ ինամի – Մէլվէրէթի խումբ
- 15) Սոֆիայի ինամի – Մակեդոն. կոմիտէ
- 16) Տիկին Սօֆի – Սօֆիա քաղաքը
- 17) Օրիորդ Ֆիլոմէն – Ֆիլիպպէ քաղաքը
- 18) Oncle Pierre – Փիեռ Քիլյառ
- 19) Oncle Francis – Փրեսանտէ
- 20) Սուրէն – Արեւմտ. Բիւրո

- 21) Արտաւագը – Արեւելեան Բիւրո
- 22) Papa – Դաշնակցութիւնը
- 23) Հատոր – հազար ֆրանկ
2 հատոր – 2000 ֆրանկ
- 24) Վարդենիք – Պալքան

ԺԱՄԱՆԱԿԱՒՈՐ ԲԱՌԱՐԱՆ
(շարունակութիւն)

- 1) Լիս - Պոլիս – (երբեմն՝ Հուսմ)
- 2) Մովադուս – Զմիւռնիա
- 3) George Gueurel – Ակնունի
- 4) Զիհատ – Վահագ
- 5) Santé bonne – Աջող տեղ հասայ
- 6) «Դրօշակ» – Ժամացոյց
- 7) Հազար – հատոր
- 8) Մտաւ հիւանդանոց – բանտարկուեց
- 9) Opération – խուզարկութիւն
- 10) Դրոսթիւնը վտանգաւոր է – ինֆլամենցիան սաստկանում է
- 11) Ժընեւ – Mademoiselle Horterme
- 12) Մեծ վեզիր – Աւագ կարտինալ
- 13) Տեոտրական մարմին – Տեմէն

Գաղտնի բառարանի նմոյշ

Ահա այսպես, ծածկանուններու ներկայ բառարանի տպագրութեան յանձնելու որոշումը կայացնելէ ետք, առաջին առիթով որոշուեցաւ ճշդել մօտաւոր ժամանակաշրջանը, որ պիտի սկսէր Յ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադրութենէն՝ 19-րդ դարու վերջին տասնամեակէն մինչեւ 1930-ական թուականները, շուրջ 40-50 տարուան ժամանակամիջոցի մեր ազատամարտի կուսակցական-յեղափոխական գործիչները: Բացի դաշնակցական դէմքերէն (կուսակցական գործիչներ, յեղափոխական մարտիկներ, հրապարակագիրներ), որոնք հիմնական մասը կը կազմեն անշուշտ, նկատի առնուեցան նաեւ Յնչակեան եւ այլ կուսակցութեանց պատկանող որոշ թիւով դէմքեր, այն սահմաններուն մէջ, որ անոնք առընչուած են Դաշնակցութեան գործունէութեան:

Ծածկանուններու գործածութիւնը, ինչպէս ըսուեցաւ, բռնատիրական վարչակարգերու տակ դարձած էր սովորական, յատկապէս յեղափոխական գործիչներու եւ մարտիկներու համար: Փաստօրէն, ամէն կուսակցական ունէր իր ծածկանունը կամ ծածկանունները: Հակառակ ընդհանրական դարձած այս երեւոյթին, կայ նաեւ այն պարագան որ շարք մը անուանի մարտիկներ կամ ֆետայիներ (օրինակ Սպաղանաց Գալէ) չունին ծածկանուն. առ հասարակ անոնք կը յիշատակուին իրենց բնակավայր գիւղի անունով (Շէնիկցի, Տալուորիկցի, Սենալցի). պատճառը այն էր որ ազգանուններու գործածութիւնը, մանաւանդ Արեւմտեան Հայաստանի գաւառներուն մէջ, այնքան ալ տարածուած չէր (Օսմանեան կայսրութեան կեդրոնական քաղաքներուն մէջ 19-րդ դարու վերջերէն է որ կ'ընդհանրանայ ազգանուններու գործածութիւնը): Հետեւաբար շատ մը դէմքեր, ինչպէս եւ անուան սկզբնատառերով յիշատակուածները նկատի չեն առնուած ներկայ բառարանին մէջ:

Կը ծագի պարագան նաեւ այն ծածկանուններուն, որոնք այնքան ընդհանրացած են, որ կարծէք փոխարինած են ենթականերուն բուն անունները. օրինակ՝ այսօր քիչեր կը յիշեն որ Արամ Մանուկեանի իսկական անունը Սարգիս Յովհաննիսեան է, կամ Սիմոն Վրացեանինը՝ Գռուզեան կամ Գրուզինեան, Կարօ Սասունիինը՝ Կարապետ Ղազարեան, Արշակ Վռամեանինը՝ Օննիկ Դերձակեան, Ռուբէն Դարբինեանինը՝ Արտաշէս Չիլինգարեան եւ այլն, եւ նման բազմաթիւ անուններ, որոնց դիմաց աստղանիշով ճշդած ենք, թէ ենթակաները առաւել ծանօթ են այդ ծածկանունով:

Բառարանի երկրորդ բաժինը յատկացուած է տեղանուն-ծածկանուններուն, որոնք իրենց թուաքանակով չեն գիջիր անձնանուն-տեղանուններուն եւ որոնց մասին կը խօսուի համապատասխան բաժնի մուտքին:

Այս աշխատասիրութիւնը ենթարկուած է մէկէ աւելի վերանայումներու եւ վերստուգումներու: Այդ աշխատանքին սատարած են առաջին առիթով ընկերներ Գէորգ Խուդինեան («Վէմ» համահայկական հանդէսի

խմբագիր), Աղասի Ազիզեան եւ Սեւակ Արոյեան, ինչպէս նաեւ պատմաբաններ Գեղամ Բաղալեան, Յովիկ Գրիգորեան եւ Աշոտ Սիմոնեան, որոնց բոլորին յատուկ շնորհակալութիւն:

Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է տիկին Թամար Սնապեան-Սուրճեան, որուն բժախնդիր եւ մանրակրկիտ աշխատանքին կը պարտինք ներկայ բառարանին վերջնական ձեւաւորումը:

Ե. ՓԱՄՊՈՒՔԵԱՆ